

KUTUBXONALARNING RIVOJLANISH TARIXI

*Choriyev Jasurbek Chorshanbiyevich**Termiz davlat universiteti "Musiqqa ta'limi" kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada "Kutubxonalarining rivojlanish tarixi" mavzusini yetarlicha yoritib berishga harakat qilindi.

Kalit so'zlar: kutubxona, taraqqiyot, tahlil, xalq, xotira, Antik davr, kitob, Misr, qo'lyozma, hujjat, fikr, jamiyat, adabiyot, gazeta.

Аннотация. В данной статье предпринята попытка достаточно осветить тему «История развития библиотек».

Ключевые слова: Библиотека, развитие, анализ, народ, память, Античность, книга, Египет, рукопись, документ, мысль, общество, литература, газета.

Abstract. In this article, an attempt was made to sufficiently illuminate the topic "History of the development of libraries".

Keywords: Library, development, analysis, people, memory, Antiquity, book, Egypt, manuscript, document, thought, society, literature, newspaper.

Insoniyat tarixi kurashlardan, aql va ma'rifatning rivojidan, uning nodonlik ustidan g'alabasidan, yaxshilik va yomonlikning kurashidan iborat. Insoniyat doimo muntazam taraqqiyot yo'lidan borgan. Inson tafakkurini o'zida aks ettirib, saqlab kelayotgan ijtimoiy xotira shu taraqqiyot negizini tashkil etadi. Ijtimoiy xotira insoniyat taraqqiyotining hamma davrlarida biron-bir axborotni yoki ma'lumotni qayerdadir qayd etish, ro'yxatga olish, saqlash, qayta ishlov berish, kimgadir, avloddan avlodga yetkazishning o'sha davrga xos shakllaridan iborat bo'lgan. Bu shakllar ma'lum bir sifatga, qiyofaga yoki vositalarga ega bo'lgan. Jamiyatlar taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida tilning paydo bo'lishi dastlabki tajribalarni o'zlashtirib, tahlil qilib, mehnat qurollarini takomillashtirish, ulardan foydalanish jarayonlarida ko'zga tashlangan. Eng muhim belgilar tuzilmasidan iborat yozuvning paydo bo'lishi esa fikrlarni uzoq vaqt davomida saqlab qolish, bir kishidan ikkinchi kishiga yetkazish, avloddan avlodga yetkazish imkonini kengaytirdi. Avval xalq og'zaki ijodi ko'rinishida, keyinchalik yozma shaklda paydo bo'lgan ma'lumotlar almashinuvi og'zaki va yozma adabiyotning paydo bo'lishiga olib keldi. Natijada, avval og'zaki ko'rinishdagi matnlar yozma shaklga aylandi.¹

Insoniyat tomonidan yaratilgan ikkinchi kashfiyot – kitob yuzaga keldi va hamma bilim sohasida adabiyotning mavjudlik shakllariga aylandi. Davrlar davomida kitobning shakl-shamoyili, sifati, bezatilishi, tashqi ko'rinishi, ishlab chiqarilishi takomillashib bordi. Antik davrda o'rama kitoblar shakllangan bo'lsa, keyinchalik eramizning IV asriga kelib, muqovaga ega qo'lyozma kitoblar paydo bo'ldi. XV asrga kelib esa qo'lyozmalarni qo'lda ko'chirib yozishdan kitob chop etishga o'tildi. XX asr oxiriga kelib esa ilg'or mamlakatlarda elektron shakldagi

¹ <https://saviya.uz/hayot/nigoh/ozbekistonda-kutubxona-va-kutubxonashunoslik-tarixi/>

kitoblar yuzaga keldi. Ammo har qanday shaklda bo‘lmasin, kitobning mohiyati o‘zgarmaydi. Qo‘lyozma holida ham, matbaa holida va elektron shaklda ham kitob o‘zining tub mohiyatini, ahamiyatini yo‘qotmaydi, uning o‘rmini boshqa narsa egallay olmaydi.

Kutubxonalar dastlab qadimgi Sharqda paydo bo‘lgan. Odatda eramizdan avvalgi 2500-yillardagi loy tabletkalar to‘plami birinchi kutubxona deb ataladi. e., Shumerning Nippur shahri ibodatxonasida topilgan. Misr Fivasi yaqinidagi qablardan birida Ikkinchi oraliq davrga (miloddan avvalgi XVIII-XVII asrlar) oid papiruslar solingan quti topilgan. Yangi qirollik davrida Ramses II 20 000 ga yaqin papirus to‘plagan. Eng mashhur qadimiy Sharq kutubxonasi miloddan avvalgi 7-asrdagi Ossuriya shohi saroyidan olingan mixxat lavhalar to‘plamidir. e. Naynavodagi Ashurbanipal. Plitalarning asosiy qismida huquqiy ma‘lumotlar mavjud. Qadimgi Yunonistonda birinchi ommaviy kutubxona Gerakleya shahrida zolim Klerx (miloddan avvalgi 4-asr) tomonidan tashkil etilgan.²

Yozma axborot manbalari bo‘lgan kitob, gazeta, jurnal va boshqalar jamiyat taraqqiyotini, ma‘naviy, ijtimoiy-maishiy talabehtiyolarini to‘la qondirishga qaratilgan va butun insoniyat taraqqiyoti davomida shu vazifani ham bajarib kelgan. Yozma hujjatlar kishilarning o‘zaro fikr almashuv imkoniyatlarini kengaytirgan bo‘lsa, kutubxonalar yozma asarlar umrini uzaytirish vositasi hisoblangan. Boshqa ijtimoiy muassasalar kabi kutubxonalar ham jamiyatning eng zaruriy ehtiyojlari asosida vujudga keldi va turli davrlarda turlicha shaklda rivojlanib keldi. Buning sababi, ma‘lumotlarni qayd qilish, uzatish vositasi sifatida ijtimoiy talabga javob beradigan yozuvning paydo bo‘lishi bilan o‘z-o‘zidan tabiiy holda ana shu yozuvlarni saqlay oladigan muassasalarni vujudga keltirishga ehtiyoj paydo bo‘lgan edi. Shu tufayli ham kutubxonalar avval-boshdanoq jamiyatning mo‘tadil mavjudligini ta‘minlaydigan ajralmas qismi hisoblangan.

Kutubxona – kitoblar va kishilik jamiyati tarixi yig‘indisi bo‘lgani uchun insonparvar muassasadir. Bunda insoniyat erishgan barcha ilmlar, turli fan sohalari bo‘yicha shaklidan, xilidan, turidan, tilidan qat’i nazar, adabiyotlar to‘plangan. Kutubxonalar zulmatga, nodonlikka, jaholatga qarshi kurashda faol bo‘lgan, kishilar qalbiga ezgulik, yaxshilik, sahovat, sadoqat, mehr-muhabbat, oqibat urug‘larini singdirgan. U insoniyat butun borlig‘ining buyuk hujjatlashgan guvohi sifatida yashab kelmoqda. Unga zarurat sezgan har bir kishi bemalol foydalana olishi va, o‘z navbatida, kutubxonalar shu maqsadda hammabop bo‘lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://saviya.uz/hayot/nigoh/ozbekistonda-kutubxona-va-kutubxonashunoslik-tarixi/>.
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
3. Zuhra Berdiyeva “Kutubxonashunoslik” (Kasb-hunar kollejlari uchun. Toshkent, “Ilm ziyo”, 2014) darsligidan.

² <https://ru.wikipedia.org/wiki>

4. Choriyeu, B. (2022). ISSUES TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF MUSIC CULTURE CLASSES IN SECONDARY SCHOOLS. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 67-73.
5. Choriyeu, B. B. (2019). Ideological bases for the modernization of Uzbek folk instruments. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 12 (80), 83-87.
6. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42657401>